

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецька обласна державна адміністрація
Чернівецька обласна рада
Генеральне консульство Республіки Польща у Вінниці
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
Чернівецька обласна організація
Національної спілки краєзнавців України
Державний історико-архітектурний заповідник
«Хотинська фортеця»

**ХІІІ БУКОВИНСЬКА МІЖНАРОДНА
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ,
ПРИСВЯЧЕНА 400-РІЧЧЮ
ХОТИНСЬКОЇ ВІЙНИ**

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р.

Чернівці – 2021

УДК: 94(477) (063)

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії,
політології та міжнародних відносин Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 2 від 29.09.2021 р.).

Редакційна колегія:

Голова: проф. О.В. Добржанський.

Члени: проф. В.М. Ботушанський, проф. М.К. Чучко, проф.
Ю.І. Макар, доц. Г.М. Скорейко, доц. Г.М. Яценюк, доц. С.В. Герегова,
доц. М.Р. Гуйванюк (відповідальний секретар), асист. О.В. Руснак.

Рецензенти:

Юрій М.Ф. доктор історичних наук, професор.

Райківський І.Я. доктор історичних наук, професор.

ХІІІ Буковинська міжнародна історико-красназнавча конференція, присвячена 400-річчю Хотинської війни. Тези доповідей, Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р. / Наук. ред. О.В. Добржанський. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021. 184 с.

У збірнику тез учасників конференції на основі сучасних методологічних підходів розглядаються актуальні питання історичного минулого Буковини та Північної Бессарабії, історії України, історіографії, джерелознавства, історичної й політичної регіоналістики та етнології. Особливу увагу приділено 400-річчю Хотинської битви. Для науковців, студентів та широкого загалу читачів.

УДК: 94(477) (063)

ЗМІСТ

ХОТИН 1621: ВІЙНА, МІФ І ПАМ'ЯТЬ

Чучко Михайло Хотинська війна 1621 року і придунайські князівства: воєнний та дипломатичний аспекти участі Молдавії і Валахії у польсько-османському конфлікті	9
Сандуляк Віктор Польсько-литовське військо як складова армії Речі Посполитої під час Хотинської кампанії 1621 року	11
Філінюк Анатолій Місце українського народу в Хотинській війні 1621 р. та її вплив на міжнародні відносини у висвітленні М.Алекберлі.....	13
Ільків Микола Театр бойових дій Хотинської війни 1621 р. в Пруто-Дністровському межиріччі.....	14
Брехуненко Віктор Хотин 1621 і посередництво Війська Запорозького у військовій співпраці між Варшавою та донськими козаками.....	16
Korytko Andrzej Pamięć o bitwie chocimskiej w 1621 r. i jej długi trwanie w polskiej tradycji historycznej.....	18
Киркене Генуте (Не)забытый легендарный полководец – Ян Кароль Ходкевич: взгляд из Литвы.....	19

***

Балух Олексій Буковина та польсько-турецька війна 1620–1621 рр.	21
Кулаковський Петро Запізнена мобілізація: посполите рушення волинського воєводства 1621 року.....	23
Сокирко Олексій Козацький прийом Хотинської битви 1621 р. у XVIII ст.....	24
Сас Петро Про чисельність запорозьких сил у Хотинській битві	25
Коржик Віталій Погодні умови Хотинської битви 1621 р.	30
Пагор Валентин Хотинська битва (1621) та битва під Кам'янцем (1633 р.): пошук аналогій в тактиці наступу та обороні.....	32
Goszczyński Artur (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Polska) Głód i niedostatki w armii Rzeczypospolitej podczas kampanii chocimskiej z 1621 r.....	33
Позняков Денис Чисельність яничарського оджаку у Хотинській кампанії 1621 року	33
Федорук Андрій Османська елефантерія в боях під Хотином 1621 р.	35
Ротар Оксана Крилаті гусари в боях під Хотином (1621 р.). Мовою історичних джерел та музейних експонатів.....	37

Ковалець Тарас Османська імперія у кампанії проти Речі Посполитої 1621 р. (на підставі маловідомих звітів розвідки Республіки).....	39
Іваночко Альона Німецькі найманці під час Хотинської війни 1621 року згідно з «Записками німецького офіцера» та інших джерел.....	40
Яценюк Фадей Переговори та укладення перемир'я 1621 р. у Хотині.....	42
Скорейко Ганна Хотинська фортеця у міжнародних договорах кінця XVI – початку XVII ст.	44
Іжук Софія Хотинська битва в оцінках історика Тараса Чухліба.....	46
Степанков Валерій, Степанков Віталій Міфи польської історіографії про хотинську битву 1621 р. та її історичне значення.....	48
Христан Назарій Простір уявлень про Хотинську битву в «легатії» Самуеля Твардовського.....	49
Коляда Ігор, Бушура Владислав Формування уявлень про Хотинську битву (1621 р.) засобами мистецтва.....	51
Коляда Ігор, Цейгер Ігор Хотин у долі Собеських.....	53
Мельничук Богдан Художнє слово про Хотинську війну 1621 р. українській і зарубіжних літературах.....	54
Стороженко Жанна Адвентивні види рослин азійського походження в межах ДІАЗ «Хотинська фортеця».....	56
Hundert Zbigniew Bitwa pod Chocimiem 10-11 listopada 1673 roku w historiografii.....	58
Федорак Василь Хотинська війна (битва) 1621 року та формування української національної пам'яті засобами шкільної історичної освіти.....	58
Коротун Ірина, Баланюк Юліана Архітектурно-планувальні особливості споруд та укріплень Хотинської фортеці.....	60

ІСТОРІЯ БУКОВИНИ ТА ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ

Пивоваров Сергій, Калініченко Віталій Монети Молдавського князівства з Чорнівського городища	62
Драгомирецька Оксана Захисне спорядження європейського піхотинця (XVII ст.) з фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею	63
Богачик Тамара Розвиток шкільництва у Хотинському повіті у першій половині XIX ст.	65
Чебанік Віталій Земське самоврядування Хотинщини наприкінці XIX ст. – початку XX ст.	67

Ботушанський Василь Модернізаційні процеси в Чернівцях (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.	69
Валявська Катерина Бали' як фактор національної емансипації на Буковині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.	70
Добржанський Олександр, Цьмух Петро Родинне дерево Степана Смаль-Стоцького.....	72
Коляда Ігор Лесь Мартович і Буковина: деякі сторінки біографії.....	74
Руснак Олександр Впровадження григоріанського календаря на Буковині: реформа єпископа Григорія Хомишина 1916 р.....	75
Ільницький Василь, Глібішук Микола Аграрне питання на Буковині у 1920-х рр. на шпальтах газети «Хліборобська правда».....	77
Піддубний Ігор Газета «Bucovina» як джерело інформації про протистояння в політичному житті Буковини груп прихильників Іона Ністора та Янку Флондора.....	79
Кучеренко Світлана Юрій Липа і Чернівці.....	81
Бестанчук Яна Чернівецький університет у перший рік радянської влади (червень 1940-червень –1941).....	83
Сандуляк Іван Заснування та діяльність історико-медичного музею в Чернівцях.....	84
Саранчук Іван Свідчення детаашаментника з Хотинщини.....	86
Холодницький Василь Виживання населення Чернівецької області в умовах повоєнного голоду.....	87
Петрова Наталія Фольклор Буковини в звітах-записах студентів Одеського державного університету.....	90
Макар Юрій З історії Буковинських історико-краєзнавчих конференцій.....	92
Гуйванюк Наталія Формування навичок усного зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями на основі історико-краєзнавчого (буковинознавчого) матеріалу.....	94
Стругинський Владислав Діяльність культурно-просвітницьких організацій національних громад Буковини у контексті децентралізаційних процесів: деякі проблеми та можливі перспективи.....	96
КРАЄЗНАВСТВО ТА ІСТОРИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА	
Заводовський Анатолій (Кам'янець-Подільський) Українська національна та донаціональні ідеології на українських землях: порівняльний аналіз.....	99

Гольд Ольга Історичні аспекти походження поліконфесійності в Україні: соціально-філософський розгляд	101
Королько Андрій Соціальний виступ жителів м. Снятин 1646 р.	103
Драгомирецька Оксана Захисне спорядження європейського піхотинця (XVI-XVII ст.) з фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею.....	105
Олійник Сергій Освітня політика російської влади в Східній Галичині у 1810 – 1815 рр. (на прикладі «Тернопільського краю»).....	107
Герегова Світлана, Кожолянко Олена Роль кобзарства у розвитку духовної культури України.....	108
Громакова Наталя Польський громадсько-політичний рух першої половини XIX ст.: регіональна специфіка.....	110
Доценко Віктор Польсько-єврейські відносини на правобережній Україні на початку XIX ст.	112
Бойда Андрій Громадсько-політична діяльність Василя Порайка (1888–1937 рр.) в австро-угорський період.....	113
Волошенко Вікторія Організаційна діяльність Агатангела Кримського з випуску українських популярних видань у Москві	116
Ковбаса Василь Греко-католицьке питання в контексті релігійної політики російської окупаційної влади в Галичині та Буковині (1914-1917 рр.).....	117
Мончак Олександр Сприйняття кайзерівської армії восени 1918 року киянами: внутрішні «німецькі» чинники	119
Хома Вікторія Взаємодія населення прифронтових і окупованих територій з російськими військовими в роки Першої світової війни.....	121
Шолк Олександр Російські офіцери на служби в Українській галицькій армії (1918-1920).....	123
Карнатовський Андрій Структура та порядок керування подільським краєм під час перебування польських військ у 1919 – 1920 рр.....	124
Доброчинська Валентина (Рівне) Трансформація освітньої системи в Ровенській області (1939–1941 рр.).....	126
Бабіч Олександр Діяльність органів соціального забезпечення румунської окупаційної адміністрацій в Одесі (1941 – 1944 рр.)	129
Рибін Павло (Луцьк) Антирелігійна кампанія Хрущова кін. 50-х рр. – поч. 60-х рр. на західноукраїнських землях	130
Прищепя Олена Культурний простір провінційного міста підросійської України: перспективи дослідження.....	132
Гуменюк Оксана (Рівне) Житлове питання та радянська сімейна повсякденність.....	134

Мельничук Галина (<i>Косіє</i>) Етнофестивалі як засіб відтворення гуцульської автентичності.....	135
Kizlova Antonina Electricity as the Agent Of Social Interactions Between the Inhabitants of Kyiv Dormition Caves Lavra (1911 – early 1920s).....	137

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Курущак Лариса Музейні листівки як джерело візуальної інформації про козацтво.....	139
Яценюк Галина Подорож гетьмана-емігранта Пилипа Орлика Хотинщиною 1722 р. (на основі «діаріушу подорожнього».....	140
Кравченко Дмитро Зарубіжні архіви як джерело дослідження переміщених осіб з України у повоєнний період	142
Черленяк (Керечанин) Іванна Сімейна обрядовість Закарпаття як об'єкт етнологічного дослідження: джерельна база та розробка теми в науковій літературі.....	143
Кліщинський Павло Західноукраїнська преса про першу та другу окупацію Буковини російськими військами в період Першої світової війни.....	145
Рубанець Микола Газета «Радянська Буковина», як джерело вивчення Голодомору 1946-1947 рр. у Чернівецькій області.....	147
Дяченко Вікторія Олександр Цинкаловський та його історичні студії Лемківщини.....	150
Гуйванюк Микола До питання про уточнення дати народження Марка Черемшини.....	151
Семенюк Микола Герб Садгори.....	153
Коляда Ігор, Куцик Руслан Роль особистого щастя і родинного затишку у житті та боротьбі Євгена Коновальця.....	154
Коляда Ігор, Санкович Марія Методика формування уявлень у здобувачів освіти про П.Конашевича-Сагайдачного на уроках історії України у 8 кл.....	156
Коляда Ігор, Шубер Олексій Методика формування уявлень про події воєнної історії у здобувачів освіти: на уроках історії України у 8 кл.....	158
Лаврут Ольга Козацька історія на світанку: сторінками підручників тимчасово непідконтрольних територій українській владі.....	159
Глібщук Микола, Пінцак Вадим Чи існувала культурна пам'ять про Першу світову війну в Радянському Союзі у міжвоєнну добу?.....	161

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКАХ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Мінаєва Тетяна, Мінаєв Андрій Культурно-освітнє життя полонених українців у роки Першої світової війни у таборі Фрайштадт (Австро-Угорщина).....	163
Калішук Оксана Волинська трагедія і кресовий дискурс.....	164
Зубко Ольга Празьке повсякдення професора Василя Сімовича (1923 – 1933).....	167
Мазур Петро «Mejsce odosoblenia» в місті Береза у доли українців.....	169
Макар Віталій Українська діаспора як чинник підтримки незалежності та територіальної цілісності України (на прикладі Канади).....	171
Притулюк Василь Охорона культурної спадщини на українсько-польському порубіжжі як важливий спектр сучасних українсько-польських міждержавних відносин.....	172
Стрільчук Людмила Українське питання у поглядах польської еміграційної опозиції та на шпальтах паризької «Культури».....	174
Тичина Іван Українське питання у Другій Речі Посполитій (20– 30-ті роках ХХ століття).....	176
Філіпович Мирослава Україна: від снемів до самітів.....	177
Możgin Wiktor Kulturowy aspekt rosyjskiej neoimperialnej polityki z perspektywy państwa ukraińskiego – kultura jednak ma znaczenie.....	179
Карпо Василь «Люблінський трикутник» – елемент безпекової стратегії України.....	180
Kravchenko Natalia The Activities of the United Nations: Problems Reforming.....	182

Більшість художніх карток із козацькою тематикою відтворюють роботи таких відомих класиків образотворчого мистецтва як І. Рєпін, М. Пимоненко, С. Васильківський, А. Манастирський, Ф. Красицький, М. Івасюк, О. Сластіон, А. Ждаха. Для їхніх творів характерні переважно ліричні сюжети і зображення козаків. На художніх картках зустрічаємо складні жанрові композиції, які розкривають певні історичні події, зокрема, батальні сцени, зображення морського походу запорожців, остання рада на Запорозжжі, в'їзд Б. Хмельницького до Києва. Окрасою колекції є 10 кольорових та чорно-білих листівок ХХ ст. різних видавництв із репродукцією картини І. Рєпіна «Запорозжці пишуть листа турецькому султану».

Славетній історії українського козацтва чимало своїх творів присвятили художники української діаспори другої половини ХХ ст.: М. Михалевич, П. Андрусів, Ю. Крайківський, Е. Козак, Лев Гец, О. Савченко-Більський, О. Канус-Шонк. Популярними були зображення портретів козацьких гетьманів, але більшість композицій використано для вітальних листівок до Різдва.

Популярність поштових відправлень мала досить важливе значення для розповсюдження національних ідей. У часи бездержавності України сюжети будили самосвідомість українців, підтримували дух волі та прагнення до незалежності. Представлена добірка документальних і художніх поштових карток відображає погляди й розуміння українцями важливості козацтва в процесах державотворення та формування національних збройних сил. Розглядаючи й аналізуючи листівки, можна з впевненістю сказати, що кожна із них містить значний документально-інформаційний потенціал. Філокартична колекція ЧХМ яскраво засвідчує свою історичну і культурно-мистецьку цінність.

Галина Яценюк (Чернівці)

**ПОДОРОЖ ГЕТЬМАНА-ЕМІГРАНТА ПИЛИПА ОРЛИКА
ХОТИНЩИНОЮ 1722 р. (НА ОСНОВІ «ДІАРІУШУ
ПОДОРОЖНЬОГО»)**

Ставши гетьманом України в еміграції, в 1710 р., П. Орлик усе своє життя провадив широку дипломатичну діяльність, спрямовану на звільнення України від влади Росії. Будучи в еміграції практично без матеріальних коштів, він зумів налагодити стосунки з Людовіком IV, Августом II, Станіславом Лещинським, султаном Махмудом, ханами Девлет-Гіреєм та Каплан-Гіреєм, не кажучи вже про міністрів і радників. Маючи статус законного володаря України у вигнанні,

Пилип Орлик намагався перебувати в центрі важливих подій, що відбувалися в Європі. Мета його активної дипломатичної діяльності була одна: шляхом створення різних міждержавних коаліцій домогтися від Росії та Польщі звільнення України й відновлення єдиної самостійної держави.

Після смерті короля Швеції Карла XII, його наступники почали домовлятися з Росією про мирні переговори, але про Україну мова не йшла. У зв'язку з цим, гетьман України в екзилі Пилип Орлик змушений був покинути Швецію і довгих два роки подорожувати Європою. Основна мета подорожі – Хотин, адже саме там знаходився турецький сераскир, через якого гетьман мав намір налагодити відносини з турецьким султаном та вмовити його розпочати війну проти Росії.

11 жовтня 1720 р. (в день свого народження) гетьман-емігрант виїхав зі Стокгольму в напрямку Німеччини. Саме з цього запису й розпочинається «Діярій подорожній», який вів П. Орлик впродовж всієї своєї подорожі. У щоденнику є записи, які гетьман робив кожного дня. Саме вони допомагають нам з'ясувати в яких місцях і коли перебував гетьман-емігрант. Адже даний щоденник є великим збірником, який, з одного боку, відтворює особисті реакції автора на ті чи інші події його життя й побуту, а з іншого – містить відгуки на все, що доходило до Орлика з міжнародного життя.

З щоденника відомо, що 21/10 березня 1722 р. гетьман «переправився через польський кордон до Молдавської землі через річку Черемош... і цілу милю добиралися до молдавського села Вашківці, володіння пан Щербана». Саме такий запис розпочинає подорож П. Орлика територією Хотинщини. Головним місцем призначення, як уже зазначалось, мав стати Хотин. Подорож зайняла 6 днів. Однак гетьман не зміг одразу зустрітись з турецьким комендантом, оскільки мав спочатку отримати дозвіл. Очікування на дозвіл затягнулося на десять тижнів. У період з 27/16 березня по 1 квітня/21 березня гетьман прожив у селищі Липкани в будинку липканського ротмістра Корсака. Однак згодом отримав вказівку від паші переселитись у Хотин. Перебуваючи спочатку в Липканах, а згодом в Хотині, гетьман вів активне життя. Він спілкувався з місцевими урядовцями, щодня відвідував монастир, продовжував писати листи до сина Григора, дружини Анастасії, «ксьондза Ваневського і до інших, серед них до його милості пана фельдмаршала Флемінга і до його милості київського воєводи».

У своєму щоденнику гетьман детально описав кожен свій день, де вказав усі відвідані місця й людей, які його супроводжували. Завдяки

цим записам можна дізнатись про політичні обставини у Хотині та його околицях, кількість війська, яке перебувало на території фортеці, особливості взаємовідносин між молдавським резидентом і турецьким пашею. Останнім днем очікування стала п'ятниця 17/6 квітня: «в п'ятницю я гостював у полковника Колчака разом з господарем свого будинку, який відав йому цю асигнацію. Колчак повідомив мені, що наступного дня я мушу бути у паші, а пан прослав по мене свого коня, щоб мене провели до нього з пошануванням. Там застав шановного молдавського резидента за грою на тамбурі. Після повернення я продовжив експедицію».

На жаль продовження експедиції виявилось для гетьманом не таким як він очікував. Після зустрічі з пашею П. Орлик був відправлений на довгих 12 років в Солоніки на заслання.

Дмитро Кравченко (Київ)

ЗАРУБІЖНІ АРХІВИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Після завершення Другої світової війни державами переможницями створювались структури для розшуку жертв нацистських переслідувань та пошуку відповідних документів. Серед них – Архіви Арользена, що є частиною Всесвітньої програми пам'яті світу ЮНЕСКО і є найповнішими у світі архівами, що містять документи про жертви й тих, хто вижив від нацизму. Зокрема, це і оригінальні колекції документів про переміщених осіб, їх організацію та догляд після 1945 р.

У 1946 р. в американській окупаційній зоні було понад 450 таборів DP. Табір в Арользені був створений спеціально для розміщення персоналу для служби розшуку. PDs працювали для Центрального бюро з розшуку (СТВ), що було створено в 1945 р. та в подальшому функціонувало з 1948 по 2019 рр. як Міжнародна служба розшуку (MCP, International Tracing Service, ITS) і відома сьогодні як Архіви Арользена – Міжнародний центр з переслідування нацистів.

Архіви Арользена знаходяться під управлінням уповноваженого Федерального уряду з питань культури та фінансується засобами масової інформації (ВКМ). Нагляд за роботою Архіву Арользена здійснює Міжнародний комітет представників одинадцяти держав-членів (Бельгія, Німеччина, Франція, Греція, Ізраїль, Італія, Люксембург, Нідерланди, Польща, США, Великобританія).

Унікальна колекція таборових архівів, що немає в жодному іншому архівосховищі, міститься у Архіві Українського Вільного

ХІІІ БУКОВИНСЬКА МІЖНАРОДНА
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ,
ПРИСВЯЧЕНА 400-РІЧЧЮ
ХОТИНСЬКОЇ ВІЙНИ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р.

Папір офсетний. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 10,7. Зам. № 73. Тираж 100 прим.
Виготівник: Яворський С. Н.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009 р.